

YERİNDEN YERİNE
2. A. YERİNDEN YERİNE

YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE

SANAT ONTOLOJİSİ

YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE

YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE

Prof. Dr. İSMAİL TUNALI

YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE

YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE

YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE
YERİNDEN YERİNE

 INKILAP

© 2002 İNKİLÂP KİTÂBEVİ
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Bu kitabın her türlü yayın hakları
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Dizgi:
Gülizar Çilliyüz

Kapak
Gökhan Atay

Baskı:
ANKA BASIM
Matbaacılar Sitesi, No: 38
Bağcılar-İstanbul

ISBN
975-10-1876-5
02-34-Y-0051-0216
02 03 04 05 9 8 7 6 5 4 3 2 1

 İNKİLÂP
Ankara Caddesi, Nu.: 95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tlf.: (0212) 514 06 10 - 11
Belgeç: (0212) 514 06 12
Web sayfası: <http://www.inkilap.com>
e-posta: posta@inkilap.com

YENİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

“Sanat Ontolojisi’nin ilk baskısından kırk yıl sonra, bugün yeni ve beşinci baskısı yapılıyor. Kırk yıl boyunca bir kitabın yeni baskılarla canlılığını korumuş olması, yazarı için bir kıvanç olgusudur sanırım. Bu gün böyle bir kıvanç yaşamaktayım.

Bu kez, “Sanat Ontolojisi”, içindeki sanatsal çözümlere dayanak olmak üzere, resimli olarak sunuluyor. Bununla, onun daha bir zenginlik kazanacağını söyleyebilirim.

Kitabın böyle sunumunu sağlayan Yayınevi yönetimine ve kitabın basım işini titizlikle yürüten Sema Diker’e içtenlikle teşekkür ederim.

İsmail TUNALI

*15 Nisan 2002
Caddebostan*

Das Sein ist das naechste. Doch die Naebe bleibt dem Menschen am weitesten.

M. Heidegger, Über den "Humanismus".

ÖNSÖZ

Sanat ontolojisi, çağdaş sanat felsefelerinden birdir, belki de en önemlisidir. Sanat ontolojisi, sanat eseri dediğimiz var-olan'ı somut bir varlık olarak ele alıp çözümlenmek ister. Nasıl maddî, organik ve ruhî var-olan'lar varsa, aynı şekilde, bir şiir, bir resim, bir heykel, bir yapı ve bir müzik parçası gibi sanat eseri dediğimiz var-olan'lar da vardır. Nasıl maddî, ruhî, organik, v.s. var-olan'ları ontoloji dediğimiz bir felsefe araştırıyorsa, sanat eseri dediğimiz var-olan'ların da aynı şekilde somut birer var-olan olarak araştırılması, çözümlenmesi gerekir. İşte, sanat eserini var-olan bir şey olarak inceleyecek felsefe yine bir ontoloji olacak, ama artık bir sanat ontolojisi olacak. Sanat ontolojisi, şu halde, sanat eseri dediğimiz var-olan'ları var-oluşları yönünden inceleyen bir felsefedir. Sanat eseri, var-olan bir şeydir, ama herhangi çeşitten bir var-olan değildir. Bu bakımdan, onun kendine özgü bir varlığının olması gibi, onu inceleyecek felsefenin de genel ontoloji dışında özel bir ontoloji olması gerekir. İşte, sanat ontolojisi, bir var-olan olarak, ama kendine özgü bir var-olan olarak sanat eserlerini somut bir şekilde ele alır. Ama, sanat eseri dediğimiz bu kendine özgü var-olan, varlık bağı ile öbür var-olan'larla belli bir ilgi içinde bulunur. Bunun için, sanat ontolojisi de genel ontoloji ile belli bir bağlılık ve ilgi içinde yer alır. Bu ilgi ve bağ, zorunlu bir ilgi ve bağıdır. Bunun tabii bir sonucu da şudur ki, biz sanat eserlerini somut olarak çözümlerken, bunu ontolojik ilkelere göre yaparız. Bu bakımdan sanat ontolojisi, genel ontoloji ile birlikte çalışır ve iş görür. O halde, sanat eserinin somut varlığı nedir? sorusu ile genellikle var-olan nedir? sorusu arasında tabii bir ilgi olacaktır.

Biz de burada böyle bir ilgiyi göz önünde bulunduruyor ve buna uyararak da çalışmamızı iki kısım içinde ortaya koyuyuz. 1.Kısım: Genellikle ontoloji; 2.Kısım: Sanat ontolojisi. Birinci Kısımda, modern ontolojinin kurucusu olan Nicolai Hartmann'ın ontolojisini ele alıyor, 2. Kısımda, bu genel ontolojiden bir özel

ontolojinin, yani bir sanat ontolojisinin nasıl doğduğunu gösterip sonra doğrudan doğruya sanat eserlerine eğiliyoruz. Bunu yaparken, ontolojik görüşle çalışan başlıca estetikçilere başvuruyor, belli problemlerde onları katılaştırıyor ve sonra kendi düşüncelerimizi geliştirmeye çalışıyoruz. Bu açıdan bakılırsa, sunduğumuz çalışma, bir eleştiri özelliğinde görünür.

Sanat ontolojisi, sanat eserlerini somut var-olan'lar olarak kavrar dedik. Sanat alanına baktığımızda, sanat eseri dediğimiz var-olan'ı ya bir şiir, ya bir resim, ya bir heykel, ya bir yapı, ya da bir müzik parçası, v.b. olarak görürüz. Sanat eserinin varlığını somut olarak incelemek demek, bir şiiri, bir resimi, bir yapıyı, bir müzik parçasını ontolojik yönden araştırmak, çözümlemek demektir. Buna göre, sanat ontolojisi de, aslında bir edebiyat ontolojisi, bir resim ontolojisi, bir yapı eseri ontolojisi ve bir müzik ontolojisi olacaktır. Biz de, bu çalışmada tabii olarak aynı şeyi yaptık. Ve bütün bu sanat alanlarından bazı örnekler alarak, onları ontolojik yönden açıklamaya çalıştık. Sonra, somut birer var-olan olarak bu tek tek sanat eserlerinin incelenmesi, bizi bir değer teorisine götürdü. Çünkü, estetik değer de, sanat eserlerinin varlığına ontik olarak yapışık bir sfer'dir. Bunun için, araştırmamızın son bölümünde bir değer teorisi geliştiriyor ve bu değer teorisini de Nicolai Hartmann'a dayanarak temellendirmeye çalışıyoruz.

Sunduğumuz bu çalışma, yalnız bir teori, bir sanat teorisi olmayıp, aynı zamanda o bir metodolojiyi de beraberinde getiriyor. Çünkü, sanat ontolojisi, aynı zamanda sanat eserlerini bir kavrama ve bir çözümleme metodudur. Bu ontolojik metodun özelliği, onun sanat eserlerini ontik bir bütün olarak ele almasıdır. Eğer bu çalışmamız, böyle bir metodun sanat eserlerine uygulanması yönünden belli bir ışık ve dürtü verebilirse, bu bizim için büyük bir mutluluk olacaktır.

4 Kasım 1965

Suadiye

İsmail TUNALI

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

“*Sanat Ontolojisi*”ni 1963-64 yıllarında yazmışım. Yayınlandığında kendi alanında genel dünya literatüründe ilk üç beş kitap arasında yer aldığını ve konusuna yaklaşım biçimiyle onun günümüzde de özgünlüğünü koruduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

“*Sanat Ontolojisi*”, sanat yapıtlarına getirdiği yeni, *ontolojik bakış* tarzı ile ülkemizde olabildiğince etkili olmuştur diyebilirim. Öyle ki, bu kitaba dayanarak lisans, doktora ve doçentlik tezleri yapılmış, yine ona dayanarak yeni sanat anlayışları ortaya konmuştur. Bugün bu etkinin somut ürünlerini görmek, kitabın yazarı olarak bana elbette büyük mutluluk vermektedir. Yazıldığından yirmi yıl sonra, bugün bu tür duygular içindeyim.

“*Sanat Ontolojisi*”nin akademik yaşamımda da önemli bir yeri vardır. O daha sonraki tüm düşünsel-bilimsel çalışmalarına yön vermiş ve onların temel ontolojik düşünüş biçimini belirlemiştir. Bundan ötürü onu, akademik çalışmalarımın “*baş-yapıtı*” olarak nitelendiriyorum.

Bu yeni baskı için kitapta herhangi bir değişiklik yapmadım, diline de dokunmadım. Çünkü her yeni baskıda dili değiştirmek, ilerde sonu gelmeyen bir çaba, bir Sisyphos çabası gibi geliyor bana. “*Sanat Ontolojisi*” bu güne kadar varlığını hangi ifade ve biçim içinde sürdürmüşse, bundan sonra da böyle sürdürsün istiyorum.

12 Ocak 1984
Suadiye

İsmail TUNALI

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

Genellikle Ontoloji

- I. Eski Ontoloji
- II. Modern Ontoloji
- III. Var-olan
 - A) Geleneksel ve reflexion'a dayanan var-olan kavrayışı
 - B) Ontolojinin var-olan'ı kavrayışı
 - C) Varlık tabakaları
 - D) Kategoriler
 - E) Tinsel varlık

İKİNCİ KISIM

Sanat Ontolojisi

- I. Sanat ontolojisinin Kuruluşu
 - II. Estetik Obje Analizi
 - A) Objektivation
 - B) Varlık-tarzı bakımından sanat eseri ya da estetik obje
 - C) Varlık tarzlarının verilişi
 - D) Sanat eserinin varlık tabakaları
 1. Edebiyat eserinde varlık tabakaları
 2. Resimde varlık tabakaları
 3. Plâstik'de varlık tabakaları
 4. Yapı eserinde varlık tabakaları
 5. Müzik eserinde varlık tabakaları
 - III. Sanat Eserinin Ontik Yapısı ve Estetik Değer
Güzelliğin Ontolojik Olarak Belirlenmesi
 1. Estetik değerın realite'ye-katılma olarak belirlenmesi
 2. Estetik değerın mutlak bir değer olarak kavranması
 3. Estetik değerın bir görünüş değeri olarak temellendirilmesi
- Dip notlar
Bibliyografya
Adlar Dizini

BİRİNCİ KISIM

Genellikle Ontoloji

I. Eski Ontoloji

Çağdaş felsefe görüşleri arasında en temelli ve en önemlilerinden biri, hiç şüphesiz, *ontoloji*'dir. Yirminci yüzyılda Nicolai Hartmann'ın kurduğu ve geliştirdiği bu yeni felsefe anlayışı, *var-olan*'ı ve *varlığın bütünü*nü kendine konu olarak alır. Var-olan ve varlık nedir? Varlık tarzları, varlık tabakaları ve varlık kategorileri nedir? soruları- onun özellikle araştırdığı, üzerinde durduğu bir takım ana ve temel sorulardır. Bu çeşitten sorularla uğraşan ontoloji, gerçi modern bir felsefe anlayışıdır, ama yine hemen şunu söyleyelim ki, gerek ontoloji kavramı ve gerekse işaret edilen soru ve problemler, hiç de öyle modern ve çağdaş bir takım soru ve problemler gibi görünmüyor. Şöyle ki ontoloji terimini daha R.Goclenus'un (Lexikon philosoph. 1613.s.16) kullandığını görüyoruz. Sonra aynı kavramı Christian Wolff (1679-1754) bir bağımsız felsefe disiplini halinde temellendirir. Buna göre pek haklı olarak Wolff, ontoloji dediğimiz felsefe biliminin kurucusu olarak düşünülebilir. Böyle bir düşünme de pek yanlış sayılmaz. Ama, bu sadece uzaktan bakıldığında ve problem yüzeysel olarak görüldüğünde böyledir. Çünkü *çağdaş ontoloji* ile Wolff'a dayanan eski ya da klâsik ontoloji arasında ad benzerliğinden başka ortak bir yan yoktur. Wolff ontolojisi eski, klâsik ontoloji bir speculativ bilim, yani metafizikti. Oysa, çağdaş ontoloji, modern ontoloji, bir metafizik olmadığı gibi, onun ana özelliği de *anti-metafizik* oluşudur. Bunun için, çağdaş ontolojinin bu temel özelliğini görmeden, sadece adına bakarak onu eski ontolojinin bir devamı olarak görmek büyük bir yanlış olduğu gibi, modern ontolojinin temel problemlerini ve bu problemlerin taşıdığı özelliği tanımamak da olur.

Öte yandan, varlık kavramı ve varlık soruları tâ Platon'a, Aristoteles'e kadar geri gider. Daha *Antik düşünme*, varlık kavramı etrafında dönüp dolaşır. Platon'da, örneğin *to on* (var-olan) bir *ontos on* (hakikî varlık) olarak *idea*'dır; bunun karşısında bir yandan *gignomenon* (oluş), bir yandan da *phainomenon* (görünüş) bulunur. Buradan bir düalizm'in ortaya çıktığını görürüz. Ama ne var ki,

felsefî düşünmenin kendisine yöneldiği şey, ne oluş ne de görünüş olmayıp, idea'nın varlığıdır. Bunun sonucu olarak da, felsefenin konusu özellikle *kosmos noetos* (zihnî dünya) oluyor. Ama, felsefe, varlığı bütünüyle kucaklamak yerine, tek yanlı bir yön içinde gelişiyor.

Modern, yeni ontolojinin temel problemi olan var-olan, ya da varlık problemi daha temelli olarak Aristoteles'de kendini gösterir. Prote philosophia'nın (ilk-felsefe-metafizik) üzerine eğildiği ana soru, *ti esti* (var-olan nedir?) sorusudur. Buna Aristoteles'in verdiği karşılık, *to de ti*'dir (vardır). Burada varolan şeyin var olan bir şey olarak belirlendiğini görüyoruz. Varolan var-olan şeydir temel existential yargısı ile, felsefe için yeni bir temel keşfedilmiş olur. Bu yeni temel, *on he on*'dur : Var-olan bir şey olarak var-olan. Bunun yanısıra yeni bir bilim de ortaya çıkar; bu bilim, prote philosophia, yani metafizik'tir. Metafizik, var-olanı var-olan bir şey olarak inceleyen bir temel bilimdir.

Nicolai Hartmann'a, modern ontolojiyi kuran bu düşünüre göre, Aristoteles'in soruyu böyle ortaya koyması doğrudur. Çünkü, Aristoteles'in var-olan dediği şey, genel varlıktan prensipçe farklıdır. Felsefenin ana ilgisinin genel varlıktan var-olan'a kayması, felsefenin gelişmesi bakımından çok önemli bir olaydır. "Bunun için Aristoteles'in Prote philosophia'yı "on he on" un bilimi olarak anlaması doğrudur. Eğer bu söz kelimesi kelimesine çevrilirse, o zaman (felsefe) sorusu "varlığa" değil, ama "var-olan'a yönelir, yani var-olan bir şey olarak var-olan'a, ya da alıştığımız gibi söylersek, var-olan'a böyle bir şey olarak"¹.

İmdi, bu var-olan şey nedir? Aristoteles ilkin buna şöyle bir genel karşılık verir : "Var-olan hakkında bir çok bakımdan konuşulabilir".² Var-olan hakkında bir çok bakımdan konuşulabilir ne demektir? Bu, var-olan'ı çeşitli yönlerden kavradığımızı ifade eder. Yani var-olanı biz ya kategori, ya kausalite, ya potens ya da aktus bakımından kavrayabiliriz.³ Şimdi, varlığı kendileriyle kavradığımız bu prensiplerin neler olduğunu çok genel bir iki çizgi ile göstermeye çalışalım.

İlkin, varlığı kendileriyle kavradığımız bu prensipler kategori'ler adına alır. Kategori, Aristoteles'e göre, var-olan'ı kendileriyle kavradığımız ve dile getirdiğimiz deyimler olup, substans, nicelik, nitelik, ilgi, mekân, zaman, durum, sahip olma, etki ve edilgidir."⁴ Ancak, var-olanı kendileriyle dile getirdiğimiz bu genel ifade formlarına, deyimlere dikkat edilirse, bunların hepsinin var-olanı aynı derecede ve aynı kesinlikle dile getirmediği görülür. Çünkü, her var-olan *to de ti* (vardır) ifadesinde tam anlamını bulduğu gibi, *to de ti* de en yetkin ifadesini substans kategorisinde elde edebilir. Çünkü, substans kategorisi, *ti esti* (nedir-) ontolojik sorusuna verilen en kesin, en yalın bir karşılık formudur. "Gerçi *to de ti*, bütünü kategorilerle ilgilidir, ama hepsi ile aynı derecede ilgili değildir. Bazısı ile çok derinden ilgili olduğu halde, bazıları ile hiç de böyle derinden ilgili değildir. Böylece *de ti esti* sorusu doğrudan doğruya yalnız substans kategorisi ile ilgilidir, ama belirli bir ölçüde de öbür kategoriler ile".⁵ O halde substans, var-olanı ana-özü içinde bize bildiren bir kategoridir; böyle olduğuna göre de, var-ola-